

ОБЛІКОВА ІНФОРМАЦІЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ МЕНЕДЖМЕНТУ ГЛОБАЛЬНИХ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР

Руденко-Сударєва Л. В.,

д.е.н., професор кафедри міжнародних фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

- А У статті крізь призму менеджменту глобальних корпоративних структур та його ефективності і результативності розглянуто поняття інформації, інформаційного забезпечення, інформаційної системи як складової частини системи корпоративного управління, варіативність практики обліку внаслідок інтернаціоналізації бізнесу. Виявлено вплив процесів глобальної інформатизації на становлення інформаційного суспільства, модифікацію інформаційних процесів та формування облікової інформації.
- Б Інформаційна глобалізація, інформаційне суспільство, обліково-аналітична інформація, облікова інформаційна база, інформація, інформаційне забезпечення, фінансова звітність, облікові системи і моделі, менеджмент глобальних корпоративних структур.

УЧЕТНАЯ ИНФОРМАЦИЯ В ОБЕСПЕЧЕНИИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ МЕНЕДЖМЕНТА ГЛОБАЛЬНЫХ КОРПОРАТИВНЫХ СТРУКТУР

Руденко-Сударєва Л. В.,

д.э.н., профессор кафедры международных финансов, Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана

- А В статье сквозь призму менеджмента глобальных корпоративных структур и его эффективности и результативности рассмотрены понятия информации, информационного обеспечения, информационной системы как составной части системы корпоративного управления, вариативность практики учета в результате интернационализации бизнеса. Выявлено влияние процессов глобальной информатизации на становление информационного общества, модификацию информационных процессов и формирование учетной информации.
- Б Информационная глобализация, информационное общество, учетно-аналитическая информация, учетная информационная база, информация, информационное обеспечение, финансовая отчетность, учетные системы и модели, менеджмент глобальных корпоративных структур.

THE ACCOUNTING INFORMATION IN THE MANAGEMENT PRODUCTIVITY PROVIDING FOR GLOBAL CORPORATE STRUCTURES

Rudenko-Sudarieva L. V.,

ScD (Economics), Professor, Department of International Finances SEU «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»

- А Through the global corporate structures' management, its efficiency and productivity the concepts of information, information support, information system as component of corporate governance system, the practice of accounting variability as a result of business internationalisation are considered. The processes of global information influence on the information society formation, the information processes modification and the accounting information forming is revealed.
- Б Informational globalisation, information society, the accounting-analytical information, accounting information base, information, information support, the financial reporting, the accounting systems and models, global corporate structures management.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практич- ними завданнями

В умовах суцільної інформаційної глобалізації на «передній край» соціально-економічного розвитку виходить інформаційний ресурс. Існує думка, що він об'єктивно повинен мати пріоритетний, стратегічний статус, оскільки сьогодні він є вирішальним і єдиним засобом вирішення проблем побудови ефективних і безпечних еколого-економічних клієнтсько-орієнтованих систем, забезпечення стабільності розв'язання проблем конкурентоспроможності корпорацій та рівня їх соціальної відповідальності. Вираз «інформація

править світом» став крилатим. Історично настали часи, за яких будувати стратегію успішного розвитку глобальні транснаціональні корпорації змушені саме на цих, так глобально, і так імперативно виявлених хвилях світового розвитку.

Таким чином, у процесі історичного поступу цілком закономірно виникла і загострилась методологічна потреба фундаментального усвідомлення ролі і механізмів функціонування облікового інформаційного ресурсу не лише у побудові ефективних фінансово-господарських систем функціонування ТНК, а й у забезпеченні результативності менеджменту глобальних корпоративних структур.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми

Останнім часом у світі у зв'язку зі стрімкою інформатизацією суспільства усе більше уваги приділяється саме обліковим інформаційним системам. Слід віддати належне вагомому доробку в дослідженні проблем теорії та методології формування обліково-аналітичної інформації таких видатних науковців, як Ю. А. Верига, В.Б. Івашкевич, Г.Г. Кірейцев, В.В. Ковальов, М.В. Кужельний, А. М. Кузьмінський, Ю.А. Кузьмінський, І.О. Ламікін, В. Г. Линник, Ф. Палій, Г.О. Паргин, М. С. Пушкар, В. К. Савчук, Дж. Фостер, А.Д. Шеремет. Втім постійна динамізуюча мобільність інформаційних ресурсів актуалізує проблему визначення місця і ролі обліково-аналітичної інформації для прийняття результативних управлінських рішень в системі глобального менеджменту, а відтак потребує додаткового вивчення, особливо в умовах інформатизації суспільства.

У свою чергу, дослідження інформатизації компаній в аспекті ефективного розвитку їх бізнесу проводилися у роботах М.М. Єрмошкіна, В.Є. Козаченка, М.В. Макарової, О.Г. Мурадяна, А.Б. Целих та інших авторитетних авторів. Проблематику становлення інформаційного суспільства крізь призму загальнометодичного та теоретичного розуміння розглядають С. Алстром, Д. Белл, З. Бжезинський, А. Гальчинський, Б. Гейтс, В. Горбулін, П. Друкер, В. Іноземцев, М. Кастельс, Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма та інші дослідники.

Однак спроби виявити вплив інформаційних технологій та облікової інформації на рівень та результативність менеджменту глобальних компаній у науковій літературі ще занадто рідкі.

Мета статті

Метою даного дослідження є уточнення сучасної інтерпретації поняття облікової інформації, інформаційного забезпечення, інформаційної бази та її моделей, корпоративних інформаційних систем, джерел інформаційних ресурсів крізь призму менеджменту глобальних корпоративних структур (або сучасних ТНК) та його ефективності і результативності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

1. Інформаційна економіка та інформатизація глобального простору

В історії розвитку цивілізації, що нерозривно пов'язана з процесом накопичення знань, сталося декілька інформаційних революцій, зумовлених

кардинальними змінами у сфері обробки інформації. Перша інформаційна революція пов'язана з винаходом писемності, друга викликана винаходом книгодрукування. Третя зумовлена відкриттям електрики, завдяки якій з'явилися телеграф, телефон, радіо, що дозволяють оперативно передавати і нагромаджувати інформацію [1, с. 18]. Четверта інформаційна революція пов'язується Клімушиним з винаходом мікропроцесорної технології і появою персонального комп'ютера.

Остання інформаційна революція призвела до інформатизації сукупності взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку та використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій [1, с. 16].

Дійсно, останні десятиліття відзначаються стрімким переходом суспільства від індустріального й постіндустріального до інформаційного типу. Відбувається кардинальна зміна не лише способів виробництва, але й світогляду людей, внутрішньокорпоративних і міждержавних стосунків. Рівень розвитку інформаційного простору суспільства вирішальним чином впливає на економіку, обороноздатність і політику.

Стрімкий розвиток процесів інформатизації призвів до становлення інформаційного суспільства, в якому інформаційні процеси здійснюються переважно на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій, а інформаційні ресурси доступні майже усім верствам населення.

Інформаційно-комунікаційні технології змінюють парадигму корпоративного управління, і така ситуація вимагає від топ-менеджменту глобальних корпоративних структур розроблення нових методів та стратегій як інтервальної, так і екстервальної діяльності в умовах інформатизації суспільства.

Двадцять перше століття – час інформації, час автоматизації у різних галузях людської діяльності. Стимулювання процесу розширення нових секторів економіки, спричинене заохоченням підприємницького інтелекту, призвело до бурхливого розвитку електронної торгівлі (ЕК), або е-комерції, як її називають на Заході, змінюючи звичні способи ведення бізнесу [2]. На даний час в розвинених країнах кількість он-лайн операцій зростає, а компанії на будь-якому ринку і в будь-якому регіоні світу поспішають включити електронну комерцію у свої бізнес-плани.

Електронна комерція охоплює будь-які форми ділових угод, при яких взаємодія сторін здійснюється в електронний спосіб замість фізичного

обміну чи безпосереднього фізичного контакту і в результаті якого право власності чи право користування товаром або послугою передається від однієї особи іншій.

Останнім часом е-комерція набула чимало форм, у ній все частіше задіюються складні, інтегровані віртуальні торгові майданчики, що об'єднують сукупність різних покупців і продавців з однієї чи декількох галузей. Прикладами таких майданчиків професор М. В. Макарова наводить Український аналітичний портал ринку металу і будівництва, Укragenпортал з торговельним майданчиком; міжнародний «горизонтальний» ринковий центр eSteel, американський «вертикальний» он-лайнний ринковий центр Covisint [2].

Нині у США здійснюється 47% світових он-лайнних транзакцій, у Японії – 13, у Німеччині – 5,7. Зокрема, у Північній Америці було проведено 50,9% світових он-лайнних продажів, в Південноазійському і Тихоокеанському регіоні – 24,3, в Західній Європі – 22,6, в Латинській Америці – 1,2. Передбачається, що у найближчі роки зростання обсягу ЕК в Північній Америці буде відбуватися більш повільними темпами, тим часом як в азійських і європейських країнах кошти стануть витрачатися в мережі більш активно.

Розвиток сервісу у сфері електронної комерції стає одним із пріоритетів фінансових установ. За даними асоціації Interactive Media Retail Group, до 2013 року глобальні обсяги електронних продажів сягнуть 1,25 трлн дол. США. Лише в Росії минулого року обсяг ринку перебільшив 12-13 млрд дол., а до 2015 року очікується його зростання до 32 млрд.

Наслідки впровадження Internet-технологій до внутрішніх корпоративних інформаційних систем (ІС) компаній нині є не менш значними, ніж їх вплив на зовнішню взаємодію агентів нової інформаційної економіки. Тут у [2] насамперед згадується про Web-центризм останніх ERP-систем (систем планування ресурсів підприємств) і розвиток Intranet-, Extranet-мереж та віртуальних приватних мереж (Virtual Private Network, VPN).

Однак часто, особливо практиками менеджменту, зміни в результативності менеджерських рішень не пов'язуються з глибинними причинами виникнення й існування інформаційних суспільств та відповідною зміною ролі і значення сучасних інформаційних систем у системі корпоративного управління.

2. Інформаційна система як складова частина системи корпоративного управління

Аналіз зазначених трендів, що досліджувалися у роботах багатьох закордонних, російських

й вітчизняних дослідників, уможливив висновок, що серед природничих і філософських категорій інформація є найбільш складною. Сучасна економіка інтерпретує інформацію різноаспектно: як сутність поняття інформації, її форми і функції, особливості й економічне значення. У визначенні інформації розглядають, насамперед, такі властивості, як відомості, повідомлення, нові знання.

У зв'язку з цим виникає потреба розглянути поняття інформації, інформаційного забезпечення, інформаційної бази та її моделей, корпоративних інформаційних систем, джерел інформаційних ресурсів крізь призму менеджменту глобальних корпоративних структур (або сучасних ТНК) та його ефективності і результативності.

Термін «інформація» (лат.) означає «пояснення», «викладення», «повідомлення» [3, с. 126-127]. З точки зору економіки, інформація являє собою неуречевлений продукт інтелектуальної діяльності людини, що має здатність накопичуватися і виробляти нові потоки інформації, незважаючи на споживання. Російський вчений-економіст В. В. Ковальов вважає за необхідне чітко розмежовувати поняття «повідомлення» та «інформація» [4, с. 167-169]. Під терміном «повідомлення» він рекомендує розуміти будь-які відомості, що характеризують господарські процеси. Дані фіксуються на будь-яких носіях (документи, журнали, дискети тощо), вони індиферентні як до джерела, так і до споживачів. «Інформація» – це відомості, що зменшують невизначеність у тій області, до якої вони належать. Іншими словами, не будь-які дані можна класифікувати як інформацію, а лише ті, котрі розкривають об'єкт уваги з якоїсь нової, раніше невідомої сторони.

Із наведених визначень можна зробити дуже важливий висновок: інформація сама по собі не існує, існують лише дані, з яких можна отримати інформацію. Тому інформація варіабельна і дуже суб'єктивна.

У теорії прийняття рішень сформульоване поняття «пізнавальної комплексності» даних. В. Ковальов трактує його як пізнавальну складність, а М. Драйвер і Дж. Мокк, за його ж розумінням, визначають характерні складові цього поняття: обсяг використання і ступінь фокусування на можливих рішеннях проблеми [4]. Таким чином, в подальшому під інформацією ми будемо розуміти сукупність корисних відомостей, які є об'єктом збирання, реєстрації, зберігання, передавання й перетворення. Інформація є одним із ресурсів, який може накопичуватися, реалізуватися, поновлюватися, є придатним для колективного використання та (на відміну від інших ресурсів) у процесі

споживання не втрачає своїх властивостей. Інформація – це головний елемент будь-якої з функцій управління. Володіння повною, вірогідною, актуальною та оперативною інформацією уможлиблює отримання ринкових переваг, знижує фінансовий ризик, ефективно підтримує прийняття рішень.

Процес забезпечення інформацією складається з ряду послідовних операцій. Збирання даних здійснюється на місцях виникнення інформації. Від якості цієї операції залежить повнота, вірогідність та оперативність зібраного матеріалу. Надходження інформації до місць оброблення може виконуватись за допомогою спеціальних пристроїв передавання (приймання) даних – модемів, факсів, телефонів тощо. Таким чином, виникає динамічна система управління ТНК, під якою варто розуміти сукупність інформаційних ресурсів (інформаційну базу) і способів їх організації, необхідних і придатних для реалізації аналітичних і управлінських процедур для забезпечення управлінських потреб. Тобто йдеться про інформаційне забезпечення. Ключовим елементом інформаційного забезпечення вважається облікова інформаційна база.

Інформаційна система як складова частина системи управління містить дані, які необхідні глобальній корпорації для планування, контролю, оцінки та координації своєї виробничої діяльності, включаючи операції за кордоном. Головним завданням вищої управлінської ланки ТНК є забезпечення її економічного процвітання на міжнародному рівні, яке полягає в неухильному зростанні прибутку.

Для пошуку і прийняття управлінського рішення керівництву всіх рівнів необхідна деталізована формалізована інформація. Незалежно від способу організації інформаційної системи, в ТНК мають враховуватися і відображатися всі економічні та політичні зміни, законодавчі обмеження, культурні відмінності й соціологічні особливості країни, в якій корпорація здійснює свою діяльність.

Дані, що обробляються в інформаційній системі ТНК, надходять до неї з різних внутрішніх і зовнішніх джерел і використовуються керівниками усіх рівнів для прийняття рішень, що можуть вплинути на ефективність операцій як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Ця інформація корисна не лише для управлінської ланки, яка знаходиться в штаб-квартирі ТНК. Вона дає змогу ТНК впливати на економічне середовище, в якому функціонує її закордонна філія, допомагаючи останній підвищити ефективність своєї діяльності.

Аналітичні можливості інформаційної системи ТНК дуже великі, оскільки до неї надходять дані від усіх дочірніх компаній і в різних видах. Крім

того, система повинна постійно адаптуватися до запитів користувачів, своєчасно реагувати на можливі зміни економічної ситуації, в якій працює ТНК.

Однак між згаданими ланками не завжди є чіткий розподіл прав, обов'язків і відповідальності. Цей недолік значною мірою визначається відсутністю оптимальних процедур обробки даних, функціонування інформаційних потоків, тобто відсутністю необхідної інформації на всіх етапах процесу управління корпорацією – від обліку до контролю і регулювання. Це не обов'язково означає повну відсутність інформації. Сюди відносяться такі фактори, як неповнота інформації, її низька вірогідність, несвоєчасність одержання чи сукупність цих факторів. Все це призводить до чисельних помилок при визначенні обсягів товарного виробництва, ускладнень при маневруванні грошовою масою [5, с. 116].

Крім того, збої інформаційного характеру призводять до помилок при визначенні джерел мобілізації ресурсів, концентрації та розподілу їх між підрозділами ТНК, що не дозволяє материнській компанії враховувати їх з необхідним ступенем деталізації. Обсяг і якість інформації, яка надається управлінській ланці, повинні максимальною мірою сприяти досягненню коротко- і довгострокових цілей ТНК.

Транснаціональні корпорації можуть мати різну організаційну структуру управління, склад і спосіб взаємодії виробничих підрозділів. Інформація, що необхідна для кожного виробничого підрозділу, визначається цільовою функцією. Тому розробник інформаційної системи для конкретної ТНК повинен чітко уявляти собі характер її діяльності, особливості її організаційної структури, міру централізації (децентралізації), рівень повноважень керівників різного рангу, інформаційні потреби кожного з них для прийняття виважених управлінських рішень.

Розмір фірми, масштаби її господарської діяльності – це ще один із чинників, що визначає потреби в інформації. Для управління великою компанією, яка має складну організаційну структуру, необхідна різноманітніша інформація, ніж для невеликої за обсягом і сферою діяльності фірми. Розмір і організаційна структура компанії можуть також впливати на технологію проходження інформації від закордонної дочірньої компанії в штаб-квартиру ТНК. Наприклад, якщо у великій ТНК створено самостійний підрозділ із закордонних операцій, то інформація від компаній, які функціонують у Європі, спочатку надається керівництву європейського відділення, а потім керівництву підрозділу.

Отже, кожний із зазначених чинників має бути врахований при розробці інформаційної системи, яка б гарантувала в майбутньому якісне інформаційне забезпечення стратегічного планування, обліку, контролю й аналізу діяльності ТНК.

Більш детальне дослідження цього об'єкта визначило необхідність моделювання взаємозв'язків його інформаційних потоків і структурних елементів у вигляді схеми (рис. 1).

В наданій моделі блоки обрані не лише з числа внутрішніх елементів корпорації – до їх складу включені зовнішні чинники (економічні, політичні, юридичні, культурні, соціологічні), а також окремі елементи за фазами процесу управління (оцінки на основі статистичного обліку і звітності, планування; контроль і координація). Такий набір об'єктів, вперше об'єднаний в межах однієї моделі, дозволив по-новому оцінити взаємозв'язки блоків, виділених в ході збудування моделі відносно інформаційної бази управління корпорацією.

При цьому вид і характер задач, що вирішуються розглянутою системою, визначають конкретні вимоги до структури інформаційної бази

даних, яка з одного боку зазнає впливу існуючої бізнес-моделі корпорації, оскільки доповнюється з функціонуючих в ТНК джерел інформації, а з іншого – сама впливає на модифікацію бізнес-моделі, надаючи користувачам сучасні можливості інформаційних баз даних.

Як показує аналіз економічної літератури, питання про моделі інформаційних баз даних має безпосереднє відношення до питань комп'ютерної реалізації програм управління корпорацією, а також ефективності та гнучкості програм бухгалтерського обліку для задоволення інформаційних потреб кінцевого користувача. Системи управління базами даних (СУБД) дозволяють забезпечити раціональну побудову бази даних, організувати захист даних від руйнування, реалізувати різні методи доступу до повідомлень, що зберігаються, забезпечити рішення функціональних завдань в різних режимах обробки [5, с. 119-125]. СУБД повинні бути засновані на певній моделі даних. Як показали дослідження, у наш час набули поширення три моделі – ієрархічна, сітьова і реляційна. Детальний компаративний аналіз властивостей даних моделей наведено у працях автора [6].

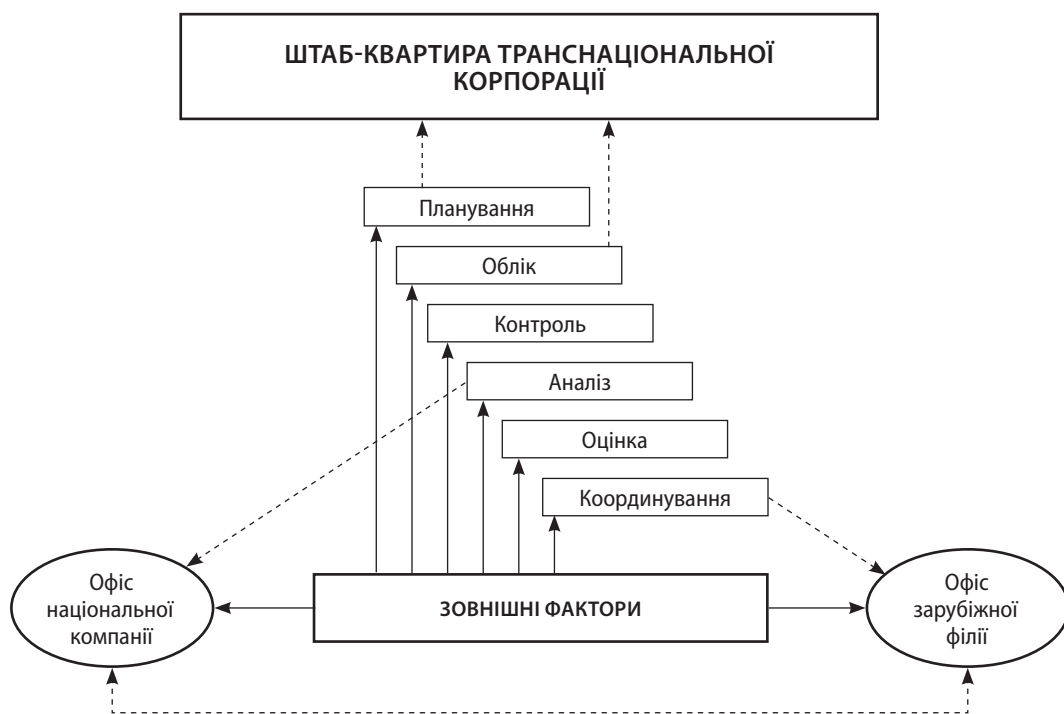

Рис. 1. Інформаційні потоки в управлінні транснаціональною корпорацією

Розвиток інформаційних систем передусім пов'язаний із удосконаленням їх математичного і технічного забезпечення. Такі методи, як статистичний аналіз, лінійне програмування, система оцінки і перегляду планів, регресивний аналіз, прогностичні оцінки, значно підвищують ефективність використання інформації. Вони

особливо корисні менеджерам для прийняття стратегічних рішень.

Коли корпорація здійснює свою діяльність у різних регіонах світу, територіальна віддаленість джерел інформації може вплинути на її своєчасність, якість і вірогідність. У процесі передачі даних вони можуть надходити із значною

затримкою через перенавантаження каналів зв'язку або загубитись. Більшість із цих проблем знімають комп'ютерні та електронні засоби комунікації. Існує велика кількість програмних продуктів, що створені для вирішення проблем управління міжнародним бізнесом, які умовно поділяються на дві великі групи [7].

Перша група охоплює інформаційні системи, побудовані переважно на могутній платформі, що цілком інтегруються з обліковою підсистемою і забезпечують такі важливі управлінські функції, як автоматичне складання планових і фактичних показників, контроль платежів і обмеження можливих виплат бюджетними лімітами. Це важливе рішення, але воно має багато недоліків, головні з яких – відсутність гнучкості, складність упровадження. Інша проблема великих програм – слабкий аналітичний інструментарій, при використанні якого занадто складно позбутися обтяжливих облікових систем. У результаті рішення, побудоване у формі компонента корпоративної інформаційної системи (KIC), буває зручним у поточній роботі, але не придатне для стратегічного аналізу. Такі модулі є в багатьох великих західних і вітчизняних KICax: Oracle Applications, R/3, Baan, Platinum SQL, БОС Корпорації.

Другу групу складають системи, не прив'язані ні до яких конкретних KIC і що розвиваються як окремі аналітичні продукти. Переважно це досить прості додатки системи, обладнані значним арсеналом засобів для моделювання і управління фінансовими потоками.

Серед розповсюджених у світі аналітичних систем виділяється Pillar Corporate Planner, червоний директор Scala.

Пропаганда інформаційних технологій «ІС:Бухгалтерія», «Парус-Підприємство», «Акцент», «Галактика», «Інталев: Корпоративні фінанси» у бізнесі сьогодні є досить поширеною, адже вони вийшли на той рівень розвитку, коли їх вже просто неможливо ігнорувати. Вибір конкретного підходу до оцінки ефективності автоматизації залежить від цілей і завдань автоматизованої системи, рівня впровадження, вимог керівника. При будь-якому погляді на ефективність, вона обчислюється, як деяке співвідношення «витрат» і «результатів». Проблема постає в оцінці цих двох аргументів функції ефективності.

Важливість отримання своєчасної та якісної інформації вимагає ідентифікації її джерел та виявлення їх характерних якісних ознак і переваг.

Аналіз літературних джерел свідчить, що системне вивчення питання інформаційних джерел практично не проводилось, відтак виникає нагальна потреба у розробці комплексного підходу до визначення можливих джерел інформаційних ресурсів для забезпечення управління системою ресурсного забезпечення менеджменту глобальних корпоративних структур (або сучасних ТНК) та його ефективності і результативності

Зростаючий інтерес бізнесових кіл до різного роду інформації дав поштовх розвитку такого явища, як ринок інформаційних послуг. Досить умовно можна виділити декілька видів ринків інформаційних послуг (рис. 2).

Однією із найголовніших функцій ринку інформаційних послуг є зберігання й аналітичне оброблення інформації визначеного характеру відповідно до інтересів певних користувачів.

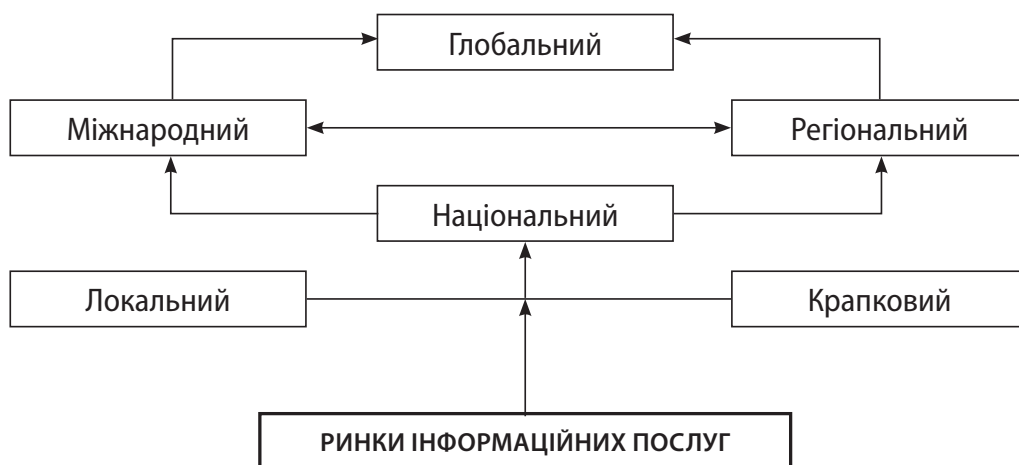

Рис. 2. Види ринків інформаційних послуг

Проведені дослідження дозволили визначити пріоритетні напрями аналізу інформації відповідно до інтересів основних суб'єктів-користувачів інформації стосовно діяльності ТНК (табл. 1)

Таблиця 1

Типологія аналітичних задач залежно від інтересів користувачів інформації

НАПРЯМ МІКРОЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ	ОСНОВНІ СУБ'ЄКТИ-КОРИСТУВАЧІ ІНФОРМАЦІЇ			
	СТЕЙКХОЛДЕРИ-ВЛАСНИКИ, АКЦІОНЕРИ, МЕНЕДЖЕРИ	ПОДАТКОВІ ТА СТАТИСТИЧНІ ОРГАНИ	ПОСТАЧАЛЬНИКИ	ЛЕНДЕРИ, КРЕДИТОРИ ТА ІНВЕСТОРИ
Вірогідність та якість звітності	+	+	-	+
Оцінка ліквідності	+	-	+	+
Оцінка рентабельності	+	-	-	+
Оцінка інтенсивності оборотних активів	+	-	+	+
Оцінка платоспроможності	+	-	+	+
Оцінка конкурентоспроможності	+	-	-	+
Розподіл прибутку	+	-	-	+
Якість зростання прибутку	+	-	-	+
Формування ресурсного потенціалу	+	-	+	+
Ємність та структура ринку	+	+	+	+
Додаткові витрати (платежі)	+	+	-	+
Кредитна політика	+	-	-	+
Дивідендна політика	+	-	-	+
Інвестиційна політика	+	+	-	+
Потенційне банкрутство	+	+	+	+

Такого роду інформацію надають спеціальні оператори ринку інформаційних послуг, серед яких провідне місце посідають рейтингові агентства.

Так, на Заході існує велика кількість довідників для порівняльного аналізу фінансових звітів. Наприклад, у виданнях компанії «Дан і Бредстріт» наводяться по 14 відносних показників для кожної зі 125 галузей діяльності. На думку вітчизняного економіста В. Ляшенка, ця компанія «являє собою “класичний” зразок діяльності з інформаційно-консультативних послуг» [8, с. 38]. Ця компанія надає комплексні послуги зі збирання, аналізу, оброблення та надання інформації про кон'юнктуру ринку і стан кредитно-фінансової сфери.

Такого роду інформація наводиться у публікаціях багатьох інших рейтингових агентств: Standard and Poor's Corporation, Duff and Phelps, Fitch Investors Service, McCarthy (США), International Bank Credit Analysis (Великобританія), Agence d'Evaluation Financiere (Франція), Japan Bond Research Institute, Japan Credit Rating Agency, Mikuni and Co., Nippon Investors Service (Японія), Canadian Bond Rating Service, Dominion Bond Rating Service (Канада), Australian Ratings (Австралія).

Отже, завдяки діяльності подібних рейтингових агентств задовольняється потреба масових кредиторів і інвесторів у професійному аналізі потенційних клієнтів чи партнерів. Однак послугами інформаційних посередників користуються далеко не всі зацікавлені особи, зважаючи на наступні можливі причини: по-перше, недовіра до якості інформації (рейтингові агентства опрацьовують лише ту інформацію, яку надають самі фірми, не перевіряючи їх вірогідність); по-друге, втаємничення методики ранжування, що викликає сумніви стосовно застосування зіставних показників; по-третє, за рейтингами різних агентств одна й та сама компанія може займати абсолютно різні позиції, що обумовлює потребу у пошуку альтернативних джерел інформації; по-четверте, окремі компанії мають власні методики дослідження фінансово-господарської діяльності, які є їх власними інноваціями.

Проведений аналіз показує, що інформаційні потоки, властиві конкретній компанії, досить різноманітні. Однак переважна їх частина стосується безпосередньо системи бухгалтерського обліку та звітності, що обумовлює необхідність дослідити її як елемент інформаційного забезпечення.

Користувачі звітної інформації належать до різних груп, які можна класифікувати різними

способами. Відповідно, вимоги користувачів стосовно змісту і повноти інформації різні, цілі конкурентні, а іноді протилежні. Одна з найбільш наочних класифікацій наведена американськими вченими Р. Сайертом і Ю. Ідзірі [9]. Вони виділили

три узагальнені групи користувачів (рис. 3), серед яких виокремлені користувачі, зовнішні стосовно конкретної корпорації; сама корпорація (точніше, її управлінський персонал); власне бухгалтери корпорації як представники цієї професії.

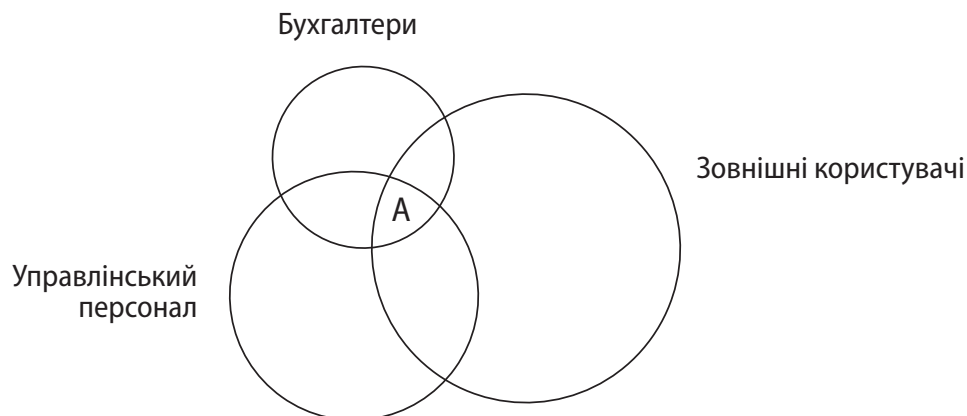

Рис. 3. Схема взаємозв'язку інтересів різних груп користувачів бухгалтерської інформації

Із наведеної схеми випливає, що кожна з груп користувачів має власні інтереси; причому тільки область «А» поєднує сукупність інтересів, загальних для всіх груп. Призначення бухгалтерської інформації саме і полягає в тому, щоб максимально можливо згладити протиріччя між інтересами різних користувачів.

3. Використання транснаціональної бухгалтерської (фінансової) звітності у глобальному корпоративному менеджменті

Специфічність користувачів інформації транснаціональних корпорацій обумовлює формування транснаціональної бухгалтерської (фінансової) звітності. В економічній літературі виділяють такі загальні причини транснаціоналізації звітності [10].

Перша може бути визначена як глобальна фінансова стратегія ТНК, яка передбачає: реєстрацію корпорації на закордонних фондових біржах; продаж цінних паперів за кордоном; отримання кредитів від іноземних банків. Інакше кажучи, ТНК у пошуках матеріальних і фінансових ресурсів не обмежуються рамками своєї країни і готові співпрацювати з будь-якими контрагентами, які забезпечують їм додаткові фінансові ресурси і прибуток.

Другу причину можна визначити як транснаціональне інвестування, яке передбачає придбання цінних паперів не лише вітчизняних, але й закордонних корпорацій.

Підготовка транснаціональної фінансової звітності передбачає вирішення ряду проблем, пов'язаних з інтересами як самої ТНК, так і користувачів інформації. Коли компанія готує фінансовий звіт, передбачений для використання тільки у

своєї країні, то мається на увазі, що користувачі знайомі: із загальними принципами бухгалтерського обліку в даній країні; зі спеціальними методиками, які використовуються даною компанією; з мовою, якою написаний звіт; з грошовим вимірювачем, який використовується у звіті.

Всі ці аспекти набувають зовсім іншого звучання, коли звіт надсилається закордонним користувачам [11, с. 977]. Відтак, доводиться докладати зусиль щодо усунення незручностей і можливих негараздів, пов'язаних із аналізом їх звітів іноземними інвесторами, лендерами, кредиторами та іншими контрагентами. З цього приводу Г. Мюллером/Х. Берноном пропонується шість варіантів дій ТНК [12, с. 92]: не приймати додаткових заходів; підготувати переклад текстової частини звіту; підготувати звіт в іноземній валюті; включити у річний звіт додаткову пояснюючу інформацію; підготувати нову звітність; підготувати звітність у відповідності з міжнародними обліковими стандартами.

Великі компанії, такі як ТНК, у публічну річну звітність включають кілька наборів звітних форм. Найчастіше в такому звіті можна знайти два набори форм – звітність групи і звітність материнської компанії; іноді вводиться третій набір – звітність групи, підготовлена відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності (IAS) [13].

Особливості структури фінансових звітів ТНК визначають необхідність окремого їх дослідження.

Перш за все, потребує диференціації сутність термінів «зведена звітність» і «консолідована звітність». В економічній літературі наводяться неоднакові тлумачення терміна фінансової

звітності, але критичних відмінностей вони не містять і тому дозволяють сформулювати узагальнюючу дефініцію. Фінансовою звітністю вважають сукупність форм звітності, складених на основі даних фінансового обліку з метою представлення користувачам узагальненої інформації про фінансове становище і діяльність підприємства, а також зміни у його фінансовому становищі за звітний період у певній формі для прийняття цими користувачами певних ділових рішень.

Зведена фінансова звітність складається шляхом механічного сумування однакових статей окремих балансів підлеглих підприємств у масштабах певної структурної одиниці (наприклад, міністерства). Причому об'єднуюча інституція відіграє роль організуючої надбудови, а не повноцінного партнера у господарюванні.

Оскільки ТНК являє собою групу юридично самостійних, але економічно і фінансово взаємопов'язаних компаній, одна з яких відіграє домінуючу роль і зветься материнською, а інші компанії є в певному сенсі підлеглими і зветься дочірніми, то уявити результати діяльності і фінансовий стан такої групи в цілому можливо на основі консолідованої звітності. При цьому кожний юридично самостійний підрозділ (компанія) ТНК повинні вести бухгалтерський облік власних операцій і оформляти їх результати у вигляді фінансової звітності.

В економічній літературі виділяють дві специфічні особливості, притаманні консолідованій звітності [14]: по-перше, вона не є звітністю юридично самостійної комерційної організації. Її мета – не виявлення оподаткованого прибутку, а лише одержання загального уявлення про діяльність корпоративної групи, тобто вона має явно виражену аналітичну спрямованість; по-друге, консолідація не є простим підсумовуванням однойменних статей фінансової звітності компаній групи. Угоди між членами корпоративної родини не включають у консолідовану звітність; показують тільки активи і зобов'язання, доходи і витрати від операцій із третіми особами. Будь-які внутрішньокорпоративні фінансово-господарські операції ідентифікуються і в процесі консолідації виключаються. Складання консолідованої звітності здійснюється по спеціальних алгоритмах на основі даних обліку і звітності учасників групи.

Крім цього, слід пам'ятати, що консолідована звітність ТНК складається на підставі звітів окремих підрозділів, які географічно розосереджені у світовому масштабі. Відтак, консолідована звітність ТНК носить характер транснаціональної, що дозволяє виявити додаткові її особливості:

- в окремих країнах не існує єдиних форм бухгалтерської звітності навіть усередині країни. Крім того, методики розрахунку багатьох показників звітних форм мають національні особливості. Це необхідно враховувати у міжнародному компаративному аналізі;
- форма балансу в окремих країнах відрізняється (буває горизонтальною чи вертикальною); розташування балансових статей переважно таке: статті активу розміщуються у порядку зменшення ліквідності, статті пасиву – у порядку зростання терміну погашення зобов'язань;
- склад статей балансу не регламентований, немає кодів статей і однакових найменувань;
- алгоритми формування деяких статей у звітності компаній окремих країн істотно відрізняються. Зокрема, це стосується собівартості реалізованої продукції, прийняття загальногосподарських витрат, відображення постійних фінансових витрат, норм і способів амортизації тощо;
- деякі балансові статті можуть не відповідати поточним обліковим даним. Зокрема, дебіторська заборгованість наводиться в балансі в оцінці нетто, тобто зменшена на величину безнадійних боргів. Остання визначається експертним шляхом на основі аналізу статистичних даних про погашення дебіторської заборгованості в попередніх звітних періодах [15];
- у більшості країн звітність складається за історичними цінами, тому валюта балансу найчастіше зовсім не відображає ринкової вартості компанії. Особливо це стосується статей, що характеризують позаоборотні активи і власний капітал;
- визначений пріоритет у західній звітності віддається звіту про прибутки і збитки. Пояснення цьому можуть бути різні; зокрема, у багатьох випадках прибуток є основним цільовим показником діяльності компанії. Крім того, відповідно до фундаменталістського підходу, саме прибуток використовується для оцінки бізнесу за допомогою відомих моделей дисконтування, але аж ніяк не балансова вартість його активів;
- звітність завжди доповнюється аналітичними розшифровками, підготовленими в довільному форматі й утримуючими числову і вербальну інформацію. Оскільки кількість аналітичних коефіцієнтів вимірюється десятками, а алгоритми їхнього обчислення неоднозначні, деякі компанії намагаються наводити алгоритми розрахунку основних показників в окремому розділі;
- у більшості країн відсутня практика ідентифікації в балансі резервів і фондів, створених за рахунок прибутку, тому в балансі нерідко приводиться

одна стаття «Нерозподілений прибуток», яка охоплює всі такі фонди, через що нерідко займає значну питому вагу у валюті балансу;

- принцип нетто є основним при побудові балансу.

Аналізуючи звітність міжнародної компанії, слід пам'ятати, що фінансові звіти розрізняються не лише за формою, але й за обсягами наданої в них інформації. Змістовна частина звіту залежить від того, кому цей звіт призначається: інвесторам чи кредиторам або лендерам, урядовим чи іншим органам. Національні традиції також впливають на структуру і зміст звіту.

Консолідована звітність складається з метою встановлення характеру впливу на фінансовий стан організацій їхніх вкладень у капітали інших юридичних осіб, операцій і угод з цими юридичними особами, можливостей управління їхньою діяльністю, а також з метою визначення сукупної величини ризиків і власних засобів (чистих активів) консолідованої компанії.

Ведення консолідованої бухгалтерської звітності в компанії здійснюється на основі принципів, визначених міжнародними стандартами IAS. Необхідним кроком для консолідації звітності ТНК є складання спеціальних форм звітності підрозділами, у яких інформація про їхню діяльність представлялася б у агрегованому вигляді, готовому до об'єднання з аналогічними формами, що представляються іншими підрозділами. Зазначені форми звітності повинні мати мінімальні відмінності статей і подібну структуру для полегшення наступної їхньої консолідації, що є досить складним завданням в умовах різних національних систем обліку.

Виходячи зі складу консолідованої бухгалтерської звітності, у перелік зазначених форм повинні входити: агрегований баланс корпорації; агрегований звіт про прибутки і збитки; агрегований звіт про рух коштів; аналітична записка, моделі яких та методика складання для підрозділів ТНК різних країн, що належать до англо-американської, континентальної та постсоціалістичної облікових моделей розглянуті у [16]. Окремі статті повинні містити розшифровку у разі, якщо в них відбиваються відносини між членами корпорації. Наприклад, за наявності в балансі дебіторської заборгованості одного з підрозділів суму цієї заборгованості необхідно показати окремим рядком «У тому числі дебіторська заборгованість підрозділів». Введення у звітність таких рядків дозволяє виключати ці суми в процесі консолідації звітності й уникати формування додаткових форм.

Побудована на основі агрегованих форм звітності консолідована звітність ТНК, на наш погляд, дозволить розв'язати наступні завдання: реально

відобразити загальний результат господарювання ТНК; уникати дублювання інформації шляхом виключення взаємних операцій в межах корпорації; враховувати ступінь участі материнської компанії у капіталі дочірніх підрозділів; виключати доходи, отримані від взаємних операцій усередині корпорації; аналізувати функціональну структуру доходів і витрат ТНК; визначити ступінь майнової залежності підрозділів ТНК від материнської компанії; прогнозувати потреби в інвестиційних ресурсах та джерела повернення інвестицій; визначити здатність компанії створювати адекватний грошовий потік відповідно до наявних потреб.

Водночас слід пам'ятати, що звітність має формуватись відповідно до визначених принципів, одним із яких є принцип достатньої аналітичності генерованих у системі та відображених у консолідованій звітності даних.

Зрозуміло, що далеко не вся інформація може бути відображена безпосередньо у звітних формах, вагома частина її наводиться у вигляді пояснювальних або аналітичних записок, схем, графіків.

Про аналітичну інформацію можна говорити з різних позицій. Зупинимося на способах підвищення аналітичності річного звіту, які передбачають включення в річний звіт, крім бухгалтерської звітності, і різних додаткових даних.

Аналіз структури фінансових звітів ряду американських корпорацій дозволив дійти висновку, що у річному звіті будь-якої американської ТНК, крім фінансової звітності, зазвичай міститься:

- звернення президента компанії чи керівника ради директорів, яке містить у собі найбільш значущі епізоди діяльності фірми в році, що минув, її фінансової активності, вигідних перспектив розвитку;
- опис основних видів діяльності компанії, ринків збуту продукції, її підрозділів, виробничих потужностей;
- огляд операцій виробничого, комерційного і фінансового характеру за минулий рік. Інформація цього розділу достатньо деталізована, насичена графіками і діаграмами, вона призначена для більш наочного пояснення показників бухгалтерської звітності. Інформація узагальнена у вигляді зв'язного розповідного опису [17, с. 142-160];
- викладання основних аспектів технології бухгалтерського обліку, яка використовується. Річ у тім, що компанії мають певну свободу дій у виборі тих чи інших конкретних методик обліку. Цей розділ звіту особливо корисний для користувача, який має намір провести компаративний аналіз показників діяльності дочірніх компаній, які знаходяться у різних країнах;

• розшифровки окремих статей бухгалтерської звітності. Більшість компаній віддають перевагу публікації своєї бухгалтерської звітності в достатньо агрегованому вигляді [18, с. 36-59]. На відміну від вітчизняної бухгалтерської практики, в економічно розвинених країнах не існує єдиних форм бухгалтерської звітності, тому фірма має право самостійно обрати ступінь агрегування даних. Так, відповідні стандарти американської системи GAAP містять у собі визначення балансу, основних його елементів (активи, зобов'язання, власний капітал і т.д.), характеристику статей та ін., але не визначають конкретної форми балансу.

У спеціальній літературі усю додаткову аналітичну інформацію бухгалтерської звітності зазвичай поділяють на дві великі групи: фінансова і нефінансова. До аналітичної інформації фінансового характеру відносяться дані, виражені в грошовому вимірі. До аналітичної інформації нефінансового характеру відносяться:

- описуюча частина (свого роду пояснювальна записка) бухгалтерської звітності, включаючи факти і обставини, які не піддаються точній грошовій оцінці (наприклад, опис використаних методик обліку);
- будь-які кількісні дані, виміряні в натуральних одиницях (наприклад, дані про кількість робітників і структуру штатів; зауважимо, що дані про витрати по оплаті праці мають фінансову природу).

Ця інформація дозволяє немовби з іншого боку розкрити суть операцій, виражених вартісними показниками. Інформація фінансового характеру домінує в бухгалтерському звіті, однак роль нефінансових повідомлень також досить вагома.

Міжнародний характер діяльності ТНК потребує окремого вивчення вимог до аналітичності бухгалтерського звіту з позиції міжнародного досвіду. В цьому розумінні структура річного звіту і його зміст можуть відчутно варіювати. Порівняно з США європейські країни мають найкращі традиції в систематизації й аналітичності звітних даних.

Варіативність структури і змісту річного звіту визначається перш за все різницею в національних системах облікових стандартів. У деяких країнах стандарти можуть безпосередньо вказувати ряд статей і показників, які рекомендується фірмам наводити у своїх звітах. Але у більшості випадків компанії наводять аналітичну інформацію не в тому обсязі, в якому вона запитується або рекомендується, а у якому вони вважають доцільним.

Той факт, що компанії нерідко дають у звітах більше аналітичної інформації, ніж рекомендується стандартами, можна пояснити. У глобалізованому світі йде жорстка конкурентна боротьба за

додаткові джерела фінансування, тому чим більше має потребу в них компанія, тим більш аналітично деталізований звіт вона повинна готувати.

Слід відзначити ще одну причину, через яку річні звіти не зводяться до простого набору звітних форм. Річний звіт є основним і по суті єдиним інструментом, за допомогою якого компанії можуть привернути увагу до своєї діяльності з боку фізичних і юридичних осіб. Що стосується простих людей як потенційних інвесторів, саме додаткова аналітична інформація допомагає зацікавити їх у тій чи іншій формі. Ця ідея особливо добре усвідомлюється європейськими підприємцями. Саме тому їх звіти постійно удосконалюються у плані аналітичності і наочності. Насичення звіту додатковою аналітичною інформацією певною мірою допомагає у процесі читання звіту здолати різницю в національних облікових стандартах. Ця її функція збережеться доти, доки зусилля по гармонізації обліку не будуть успішними.

Оскільки бухгалтерська звітність ТНК має консолідований характер, це може викликати потребу у додаткових поясненнях стосовно певних статей консолідованої звітності. Зокрема, якщо рентабельність компанії значною мірою залежить від роботи будь-якого одного територіального підрозділу або виробничої лінії, інформація про це могла би бути вкрай корисною для інвесторів, кредиторів, власних працівників. Отже, в доповнення до консолідованої звітності компанії доречно включити більше додаткової інформації про джерела прибутків.

Дезагрегування інформації за географічною і технологічною ознакою має мету продемонструвати користувачам залежність ТНК від конкретної країни, регіону, виду продукції. Дослідники в області бухгалтерського обліку з'ясували, що прогнози інвесторів відносно майбутнього компанії більш оптимальні, якщо консолідована звітність доповнюється даними про виробничі лінії. Спеціального дослідження про доцільність збільшення інформації за географічною ознакою ще не проводилося, однак і тут можна очікувати корисність цієї інформації для аналізу. Такий висновок впливає з неоднаковості політичних і економічних умов у різних регіонах, а значить, і різного ступеня ризику.

Цілий ряд європейських компаній нещодавно почали надавати в звітності широкую інформацію про цінні папери та про акціонерів. У звіті подається детальна інформація у наступних розрізах: біржі цінних паперів, на яких реалізуються акції компанії; опис акцій компанії класу А і класу Б; динаміка цін і середній денний обсяг продажу акцій на фондовій біржі; аналітичні показники і коефіцієнти (прибуток на акцію і дивіденди на акцію та ін.).

В рамках широкого розповсюдженого аналітичного прийому, відомого як «аналіз коефіцієнтів», розраховується група показників, які характеризують ринкову активність компанії та її фінансові взаємини з акціонерами. Основні коефіцієнти, а нерідко й алгоритми їх розрахунку, є обов'язковою складовою частиною річного звіту. Перший із вищезгаданих коефіцієнтів характеризує загальний прибуток компанії, отриманий у звітному періоді та віднесений до середнього числа випущених звичайних акцій. Частку прибутку компанія сплачує акціонерам у вигляді грошових дивідендів. Розмір цієї виплати на одну звичайну акцію і характеризує другий коефіцієнт. Ці, як і інші коефіцієнти, відіграють важливу роль у порівняльному аналізі.

Інформація про вплив компанії на покращення стану економіки у вигляді спеціального звіту практикується тільки у Європі [12]. Призначення даного звіту – показати соціально-економічну позитивність діяльності фірми, її користність для суспільства в цілому. Завдяки діяльності фірми забезпечується зайнятість певної частини людей; державна казна отримує додатковий прибуток у вигляді податків; інвестори і кредитори винагороджуються за ризик вкладення своїх капіталів в активи фірми. Звіт, таким чином, відображає головну філософську ідею бізнесу: компанія повинна значити для суспільства більше, ніж просте накопичення прибутку. Цільова установка про внесок бізнесу у соціально-економічний розвиток суспільства, по суті, приймає законний характер і визнається більшістю країн світу.

Ще один аспект соціальної орієнтації річних звітів великих європейських корпорацій полягає у наданні даних про затрати на збереження навколишнього середовища і забезпечення безпеки своєї продукції для користувачів і довкілля.

У коментарі до звіту зазначається, наприклад, «Забезпечення високоефективних заходів із захисту навколишнього середовища, максимальна безпека, висока якість продукції, а також оптимальна економічна ефективність виробничої діяльності мають однакові пріоритети. Заходи щодо захисту навколишнього середовища не обмежуються затратами на безпечне знищення відходів виробництва. Діяльність фірми у цій сфері відображає наше занепокоєння за стан довкілля в майбутньому. Саме ці обставини є критерієм наших зусиль, незважаючи на постійно зростаючі фінансові затрати, пов'язані із мінливими ринковими умовами та посиленням конкурентної боротьби» [12].

Очевидно, що такого роду інформація має яскраву соціально-економічну спрямованість, характеризуючи у певному розумінні внесок

фірми у покращенні стану суспільства. Подання цих даних є спробою розширити традиційні рамки річного звіту, поширити звіт не тільки на спеціалістів із обліку і фінансового аналізу, але й пересічних громадян, які тією чи іншою мірою мають справу з діяльністю фірми. Ці напрямки підвищення аналітичності річного звіту є досить перспективними, і досвід європейських компаній заслуговує уваги.

Ще в далекі 60-70-ті роки у більшості розвинутих країн отримала розвиток практика надання більшої аналітичності річним звітам компаній. У деяких країнах вона була закріплена законодавчим шляхом. Компанії почали включати у звіти принципово нову інформацію. Основним стимулом цієї роботи послужив низький рівень інформованості інвесторів. Брак інформації, що надається користувачам, може серйозно обмежити потік додаткових капіталів як джерел розширення діяльності компаній. Потенційні інвестори, якщо їх тримати в незнанні, просто віддадуть перевагу іншому призначенню своїх вільних капіталів.

Необхідність у насиченні звіту додатковою аналітичною інформацією визначається і національними відмінностями в звітній практиці. Доти, доки ці відмінності не будуть усунені чи максимально зменшені впровадженням міжнародних стандартів, потреба у відповідних аналітичних розділах звіту, не лише пояснюючих національні особливості звітної практики, але й вміщуючих ключові показники, обчислені відповідно з різними стандартами, збережеться.

Більшість бухгалтерів визнає той факт, що бухгалтерська звітність (баланс і звіт про фінансові результати) та інформація, яка безпосередньо до неї належить, мають основне значення й інформаційне навантаження у звіті. Дані, які тут наводяться (наприклад, оцінка інвентарю, розрахунок прибутку), вираховуються відповідно до діючих облікових стандартів, які не можуть бути вільно змінені чи проігноровані бухгалтерами. Інакше кажучи, необхідність дотримання цих стандартів не може бути змінена внесенням у звіт додаткової аналітичної інформації. Роль останньої – не у заміні даних бухгалтерської звітності, а у доповненні їх. Зміст аналітичних розділів не регулюється обліковими стандартами, а повністю визначається авторами звіту. Єдиний критерій при цьому – посилення комунікаційної функції звіту.

Таким чином, проведені дослідження дозволили зробити наступні узагальнення стосовно структури та аналітичності консолідованої фінансової звітності ТНК:

- форми консолідованої звітності компанії засновані на формах фінансової звітності підрозділів, що входять до корпорації;
- методи оцінки статей фінансової звітності закріплені законодавством і здебільшого відповідають міжнародним стандартам складання фінансової звітності;
- процедури складання консолідованої звітності також регламентовані законодавством, що дозволяє легко впровадити зазначену систему без витрат на навчання персоналу і побудови додаткової організаційної й інформаційної структури;
- процес консолідації звітності підрозділів у консолідовану звітність ТНК відносно простий, процедури консолідації чітко регламентовані у національних законодавствах і міжнародних стандартах бухгалтерського обліку;
- консолідована звітність зрозуміла зовнішнім і внутрішнім користувачам і містить інформацію, необхідну для вірогідної оцінки діяльності компанії;
- консолідована звітність є зручним інструментом для фінансового аналізу;
- вірогідність консолідованої звітності може бути підтверджена зовнішнім аудитором;
- фірми особливо піклуються про аналітичність своїх звітів, коли вони намагаються знайти для себе нові джерела фінансування;
- різниця в об'ємах і способах надання аналітичних повідомлень у річних звітах компаній різних країн нестримно стирається;
- бухгалтерський звіт, наповнений добре структурованою аналітичною інформацією, сприяє зниженню затрат, пов'язаних із залученням додаткового капіталу.

Справедливість цих висновків підтверджується тією обставиною, що в умовах глобалізації економіки бухгалтерська звітність усіх господарюючих суб'єктів, а особливо глобальних корпоративних структур, є, по суті, єдиним засобом комунікації, вірогідність якого достатньо висока і, відтак, стає найважливішим елементом інформаційного забезпечення фінансового аналізу, і зокрема аналізу кредитоспроможності фірми-реципієнта капіталів.

4. Варіативність практики обліку внаслідок інтернаціоналізації бізнесу

Інтернаціоналізація бізнесу передбачає інформованість його учасників на всіх етапах – від вивчення джерел фінансових ресурсів до одержання фінансових результатів. Діяльність ТНК охоплює інтереси лендерів та інвесторів багатьох країн, тому їх звітність орієнтується переважно на міжнародні стандарти. Для них пріоритет будь-якої

національної облікової системи може суттєво ускладнити або навіть унеможливити об'єктивну оцінку кредитоспроможності фірми-реципієнта капіталів.

У зв'язку з цим ТНК стоять перед проблемою складання фінансової звітності як для використання в країні-реципієнті інвестицій відповідно до місцевих стандартів, так і для використання в країні материнської компанії відповідно до загальноприйнятих принципів обліку (GAAP).

Одним із головних чинників впливу на формування стандартів і практики обліку є культура. У різних країнах застосовуються різноманітні методи виміру прибутків іноземних інвесторів залежно від ступеня відкритості нації за їх культурними особливостями. Проблема виміру полягає в оцінці активів, включаючи майно і фіксовані активи. Чарлзом Гілом наводиться приклад із іспанською компанією Telefonika, яка стала першою в світі фірмою, що пропонувала свої акції одночасно в багатьох країнах. Чистий прибуток компанії у 1990 р., за її даними, згідно з американськими стандартами обліку, становив 176 млрд песет, що більше ніж удвічі перевищувало цифру в 76 млрд, одержану згідно з іспанськими стандартами. Різницю спричинило головним чином «додавання заднім числом» прирощеної амортизації активів, здійснене за принципом традиційної вартості у Сполучених Штатах, тоді як у складеному за іспанськими стандартами звіті більше відбивалася поточна ринкова цінність цих активів. Наслідки такої відмінності в оцінках акціонерного капіталу мали зворотний вплив: його вартість за американськими стандартами була на 15% нижча від вартості, розрахованої за іспанськими нормами [19].

Відкритість полягає у поданні інформації і можливості обговорення результатів фінансових показників, що підготовлені для зовнішніх користувачів у річному звіті.

Звертаючись до наукових праць того ж автора, варто звернути увагу на його пропозицію можливого розподілу варіантів практики обліку різних країн у матриці значень таємності/транспарентності й оптимізму/консерватизму (рис. 4).

Що стосується обліку, таємність і транспарентність відповідає рівню відкритості інформації ТНК для громадськості. Такі країни, як Німеччина, Швейцарія, Японія, мають достатньо низький ступінь відкритості порівняно із США і Великобританією – англо-саксонськими країнами, які більш схильні до відкритості. Це виражається в розширеному переліку статей фінансового звіту англо-саксонських країн порівняно з іншими країнами, найбільш повні підтвердження чого наведені у працях Дж. Блейка, О. Амата, Г. Мюллера, Х. Бернона, Д. Панкова [20].

Рис. 4. Культурні відмінності в системах обліку в різних країнах [19, с. 720]

Оптимізм і консерватизм (в обліку, а не в політиці) відповідає рівню обережності компанії, за яким вона оцінює активи й отримані прибутки. Більш консервативні країни мають тенденцію приховувати активи і прибутки, у той час як оптимістичні країни ліберальніше представляють отримані ними прибутки.

Наприклад, німецькі компанії фінансуються більшою частиною банками, а банки зацікавлені в зобов'язаннях. Отже, німецькі компанії з великою обережністю показують одержуваний прибуток, щоб утриматися від сплати податків і декларування дивідендів, а накопичені кошти зарезервувати для оплати банківської позики. Напроти, у США компанії з великим оптимізмом демонструють одержуваний ними прибуток для того, щоб залучити інвесторів. Британські компанії Гіл Чарлз називає найоптимістичнішими з погляду обліку порівняно з США, іншими європейськими країнами і Японією [19, с. 719] і демонструє це на умовному прикладі: показник прибутковості в США = 100, у Великобританії – 125, Німеччині – 87, Японії – 66. Таким чином, національна культура значно впливає на стандарти і практику обліку через систему виміру прибутків.

Протягом багатьох років у компаніях США дані, які стосуються операцій як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку, відображалися в рамках однієї облікової інформаційної системи. Аналіз літературних джерел [4, 8, 12] дозволив виявити декілька причин цьому. По-перше, експорт уже готової облікової інформаційної системи для її використання в закордонній філії корпорації набагато дешевший, ніж проектування нової системи. По-друге, виходячи з цілей контролю, бухгалтерії штаб-квартири ТНК звіти від внутрішніх і закордонних компаній зручніше одержувати за однаковими формами. По-третє, вище керівництво ТНК, як правило, ознайомлене з принципами побудови внутрішньої облікової системи, тому її використанню за кордоном віддається перевага.

Водночас застосування одноманітної системи для аналізу діяльності закордонних дочірніх компаній нерідко виявляється неефективним. Річ у тім, що облікова система повинна проектуватися і функціонувати під впливом цілої низки зовнішніх чинників (політичних, економічних, соціальних, культурних і правових), які мають національні особливості. Простий експорт облікової системи не дає змоги врахувати ці чинники в повному обсязі й часто призводить до негативних наслідків.

В економічній літературі прийнято системи бухгалтерського обліку об'єднувати в моделі. Єдиного підходу стосовно формування окремих облікових моделей не існує. Зокрема, зустрічається поділ моделей на 3 групи [21], 4 групи [4]. Функціонування ТНК найбільш активне у країнах, що дотримуються британо-американської, континентальної та південноамериканської моделей. Цей фактор визначив потребу у проведенні аналізу характерних ознак систем, результати якого наведені автором у працях [6].

Згадана нестиківка моделей бухгалтерського обліку носить глобальний характер, а її нівелювання саме і здійснюється в рамках гармонізації бухгалтерського обліку. Ця проблема досліджується вченими і практиками вже протягом багатьох років, і в даний час уже сформульовані основні принципи і підходи до її вирішення. Визначена уніфікація принципів ведення обліку і складання звітності досягається шляхом упровадження так званих міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standards, IAS), які розроблені Комітетом з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (International Accounting Standards Committee, IASC). Ці стандарти у певному ступені прийняті практично усіма економічно розвинутими країнами світу; мається на увазі, що стандарти деяким чином включені в національні системи регулювання обліку і звітності [4, с. 522].

В основі базового набору погоджених IASC і IUSCO стандартів знаходяться діючі міжнародні стандарти бухгалтерського обліку (IAS).

Незважаючи на спроби гармонізувати у міжнародному масштабі правила обліку, між системами обліку різних країн усе ж залишається тисячі відмінностей, які обумовлюють потребу окремого вивчення методичних особливостей обліку міжнародних операцій, зокрема нарахування депресіації, оцінки матеріальних запасів, створення резервів корпорації, оскільки саме ці методи безпосередньо впливають на визначення величини прибутку ТНК.

У практиці міжнародного обліку існують два поняття, що відображають послідовне списання вартості активів компанії у зв'язку з їх зносом: амортизація (amortization) та депресіація (depreciation). Відомими фінансистами амортизація визначається, як послідовне списання вартості невідчутних активів та відстрочених витрат протягом певного часу, але не більше 40 років. При цьому пропонується прямолінійний метод списання, тобто щорічне нарахування однакових сум [22, с. 100]. Водночас для всіх відчутних активів, окрім землі, застосовується термін депресіації. У вітчизняній практиці використовується лише термін «амортизація», який вживається стосовно списання вартості будівель, машин, обладнання та інших активів. При цьому не виділяються такі поняття, як відчутні та невідчутні активи. Натомість існує диференціація активів на матеріальні і нематеріальні, що, на нашу думку, відповідає за змістом попереднім визначенням. Відмінність у застосуванні термінології пояснюється, скоріш за все, похибками у перекладі.

Відтак, користуючись означеною класифікацією, визначимо нарахування зносу для матеріальних активів як депресіацію, для нематеріальних – як амортизацію.

Питання методів нарахування депресіації є досить актуальним для транснаціональних корпорацій, які функціонують у різних країнах і скеровують рух грошових коштів відповідно до власних інтересів.

Депресіація – це списання, згідно з вимогами оподаткування бухгалтерського обліку, протягом кількох років купівельної ціни активів. З огляду на те, що ці відрахування значні, вони дуже впливають на чистий дохід фірми. Зайві відрахування, тобто більші за купівельну ціну, знижують чистий дохід фірми; відрахування менші купівельної ціни збільшують дохід. Коли фірма нараховує депресіацію за вищими, ніж нормальні, ставками, зростають загальні витрати фірми, падає прибуток. Отже, прибутки залежать від методів нарахування депресіації, що показується у фінансовому звіті.

Слід відзначити, що депресіаційні відрахування не є витратами «готівки» у тому розумінні, що фірма не платить за депресіацію готівкою, як, наприклад, заробітну плату. Ці відрахування зменшують суму оподаткованого доходу, а це створює додаткові грошові потоки для фірми, оскільки грошовий потік складається із суми чистого доходу і депресіаційних відрахувань.

Зрозуміло, якщо депресіаційні відрахування зростають, то зростає і грошовий потік фірми, з'являється більше коштів для розширення справи.

Окреслення характерних рис депресіації як економічної категорії обумовлює потребу більш глибокого розгляду методів її нарахування. В економічній літературі описують такі методи нарахування депресіації, як система прискореного компенсування витрат (СПКВ); рівномірний розрахунок зносу; метод урахування цілих значень років служби; подвійно – понижуючий балансовий метод.

Вибір методу нарахування депресіації є правом самої фірми і визначається політикою регулювання річної суми відрахувань та величини грошового потоку. Але законодавство обмежує можливість зміни обраного методу протягом терміну списання вартості активів. Дослідження окремих авторів свідчать про можливість зміни методів лише у напрямку від прискореного до рівномірного [22, с. 102].

Дані, наведені у авторських працях [6], свідчать, що залежно від обраного корпорацією метода нарахування депресіації сума зносу суттєво коливається, а відтак штучно регулюється обсяг загальних витрат корпорації, що в кінцевому підсумку призводить до збільшення або зменшення суми прибутку. Водночас грошовий потік корпорації може поводитись залежно від другої складової моделі його визначення, а не лише від суми нарахованої депресіації. Якщо прийняти умовно, що доходи і витрати корпорації зростають приблизно одними темпами, то прибуток залишається на одному рівні, тобто без суттєвих змін. Якщо ж темпи росту доходу передбачаються вищими від темпів росту витрат, то можна зробити висновок, що динаміка грошового потоку практично не залежить від обраного методу нарахування депресіації. Виключення складає подвійно-понижуючий балансовий метод, який змінює принципово траєкторію руху грошового потоку у перші два роки.

У разі розвитку подій у зворотному порядку, тобто при тенденції пониження обсягу чистого прибутку, модель динаміки грошового потоку буде виглядати як дзеркальне відображення до попередньої.

Таким чином, проведені дослідження дозволили зробити важливий висновок: залежно від обраного методу сума нарахування депресіації суттєво коливається по періодах; політика нарахування депресіації регулює розмір і динаміку витрат компанії протягом тривалого періоду; залежно від обраної політики керівництва виникає можливість впливати на тенденцію зміни прибутку, а відтак і суму оподаткування; динаміка грошового потоку компанії залежить переважно від співвідношення темпів росту доходів і витрат (а відтак, від тенденції зміни прибутку) і відносно байдужа до методу нарахування депресіації; грошовий потік компанії залежить значно меншою мірою від методу обчислення депресіації як складового чинника моделі «грошовий потік = чистий дохід + сума депресіації», аніж від означеного показника як складового чинника розрахунку чистого доходу, тобто його вплив можна назвати не прямим, а опосередкованим.

Що стосується резервів, то необхідність їх створення обумовлена одним із принципів бухгалтерського обліку, а саме розмежуванням доходів і витрат між звітними періодами.

Зв'язок між витратами і доходами – це зв'язок причини і наслідку. Витрати є причинними факторами у процесі одержання прибутку. Для того щоб визначити доцільність економічної діяльності, слід розглядати не лише одержаний дохід, а й усі витрати, які мали місце задля одержання цього доходу.

Основні резерви, що створюються корпорацією, можна розподілити на три групи: резервний фонд; резерв сумнівних боргів; резерв наступних витрат і платежів з метою рівномірного включення затрат до витрат звітного періоду. Резервний фонд ТНК має право створювати за рахунок прибутку на випадок покриття непередбачених витрат і збитків за умови щодо його створення, якщо це не суперечить чинному національному законодавству.

Другий вид резерву – це резерв сумнівних боргів, який передбачається створювати за рахунок фінансово-господарської діяльності звітного року. Як доводить практика, дебіторська заборгованість клієнтів за відвантажені товари (виконані роботи, надані послуги) постійно збільшується, але погашається несвоєчасно і не в повному обсязі. Тобто частина дебіторської заборгованості клієнтів стає сумнівною, безнадійною.

Сумнівним боргом визнається дебіторська заборгованість клієнтів за відвантажену продукцію (виконані роботи, надані послуги) у разі зарахування її до обсягу реалізації та визначення за нею прибутку, яка не сплачена у встановлені договорами терміни і не забезпечена відповідними гарантіями [16].

Резерв сумнівних боргів передбачено створювати на основі результатів проведеної перед складанням річної звітності інвентаризації дебіторської заборгованості компанії окремо за кожним сумнівним боргом залежно від фінансового стану (платоспроможності) боржника і оцінки можливості погашення боргу повністю або частково.

Розмір суми безнадійних боргів визначається, як правило, у кінці фінансового року, і для його розрахунку існує декілька методів, а саме: визначення суми безнадійного боргу по кожному клієнту (аналогічно методу, який застосовується в Україні); за даними звіту про прибутки і збитки; за даними балансу, або спрощений метод; періодичний метод – залежно від строку дебіторської заборгованості в днях.

Слід відмітити, що створення резерву сумнівних боргів не змінює величину дебіторської заборгованості в балансі, але впливає на величину прибутку ТНК.

Таким чином, вітчизняний досвід минулих років та зарубіжний досвід дозволяють стверджувати, що створення резерву сумнівних боргів забезпечує відображення в балансі реальної дебіторської заборгованості.

Інший вид резервів – це резерви майбутніх витрат і платежів, до яких належать резерви: на наступну оплату відпусток працівникам та винагороду за вислугу років, включаючи відрахування з цих сум на державне соціальне страхування та інше; на виробничі витрати для підготовчих робіт на підприємствах промисловості із сезонним виробництвом; на наступні витрати для ремонту предметів прокату.

Створення цих резервів необхідне для рівномірного включення значних сум витрат майбутніх періодів до витрат виробництва та обігу звітного періоду компанії.

У зв'язку з тим, що створення резерву впливає на зменшення прибутку підприємства, необхідно впевнитися в доцільності його створення.

Компанії, що прийняли рішення про припинення нарахування резерву на майбутню виплату відпусток працівникам, залишок цього резерву, який було створено у попередньому періоді, спрямовують у звітному році повністю для нарахування відпускних усім працівникам або списують.

Нарахування відпускних працівникам за умови відсутності відповідного резерву, що припадають на звітний місяць, відносяться на рахунки обліку витрат та інших джерел їх фінансування на оплату праці (прибутку, що залишається у розпорядженні компанії, фондів, цільових надходжень тощо). Причому сума відпускних, нарахована і виплачена працівникам у звітному періоді, яка припадає на наступний період, включається до складу фактичних витрат на оплату праці у наступному за звітним місяці.

У свою чергу, оцінка матеріальних запасів є однією з найбільш цікавих та широкообговорюваних проблем обліку та економічного аналізу.

Американський інститут присяжних бухгалтерів відзначає, що «первинною основою обліку матеріальних запасів є собівартість, яка в цілому визначається як сплачена ціна чи видана компенсація при придбанні коштів».

Наведений вислів допомагає зрозуміти, що мета – якнайточніше визначення прибутку, а не фактичної вартості матеріальних запасів. Дійсно, об'єднати обидві мети не завжди можливо, особливо у випадку, коли мета визначення прибутку має переважне значення порівняно із відображенням дійсної (фактичної) вартості матеріальних запасів у балансі.

У зарубіжному досвіді існує декілька методів оцінки матеріальних запасів для фінансової звітності, які описані у великій кількості літературних джерел. Основна частина з них основана або на собівартості (або на найменшій її величині), або на ринковій ціні. І той, і інший підхід прийнятний для визначення прибутку.

Оцінка матеріальних запасів у зарубіжних країнах здійснюється із використанням одного із методів, кожен з яких ґрунтується на різних припущеннях про рух вартості: метод суцільної ідентифікації; метод середньої вартості; метод оцінки за цінами перших закупівель (FIFO); метод оцінки за цінами останніх закупівель (LIFO).

Будь-який із цих методів оцінки матеріальних запасів є придатним для використання у фінансових звітах ТНК, що публікуються у США; у Великобританії методи LIFO та FIFO можуть використовуватись Асоціацією техніків-бухгалтерів (АТБ), але не стали частиною нової програми Асоціації дипломованих корпоративних бухгалтерів (АДКБ). Статистичні дані свідчать, що методи LIFO, FIFO та середньої вартості широко використовують великі корпорації США.

Головна проблема при виборі методу оцінки матеріальних запасів для окремої корпорації полягає в тому, що матеріальні запаси відображаються як у балансі, так і у звіті про прибутки. На наш погляд, метод LIFO найбільш придатний для звіту про прибутки, оскільки найкращим чином зіставляє доходи від реалізації товарів із їх собівартістю. Але він не є найкращим методом оцінки поточної балансової вартості товарних запасів, особливо коли існує тривала тенденція підвищення цін. Створення для фірми скритих резервів в умовах зростання цін обумовлене сутністю методу LIFO, який полягає у тому, що матеріальні запаси оцінюються за цінами раннях закупівель, а собівартість

реалізованої продукції будується на цінах останніх закупівель. Виходячи з цього метод LIFO показує менший чистий прибуток у період інфляції. Використання цього методу захищає ТНК від можливих фінансових ускладнень і економить кошти на виплатах дивідендів, премій і податків.

Відносно методу FIFO, то він найбільш доцільний при складанні балансу, тому що собівартість запасів на кінець звітного періоду є найближчою до поточних цін і, відтак, дає більш реальну картину активів корпорації. Ефект від методу FIFO полягає в тому, що товарні запаси на кінець періоду оцінюються за цінами останніх закупівель, а в собівартості реалізованої продукції використовуються ціни перших закупівель. Під час постійного підвищення цін метод FIFO дає найбільш високий рівень чистого доходу. Цей метод може бути використаним на підприємствах будь-якого роду, тому що враховує рух вартості, а не рух товарів.

Метод суцільної ідентифікації (МСІ) приблизно відповідає діючому в Україні, він може бути використаний при придбанні і продажу товарів, що мають велику вартість (автомобілі, ювелірні вироби).

Метод середньої вартості (МСВ) базується на визначенні матеріальних запасів за допомогою середньої зваженої.

Різні методи оцінки товарних запасів призводять до різного кінцевого результату діяльності фірми. Хоча кожен із цих методів є абсолютно законним і правильним для більшості країн, валовий прибуток від реалізації суттєво відрізняється за різних методів, і фінансовий менеджер має знати, чого хоче керівництво ТНК, перш ніж обрати певний метод оцінки матеріальних запасів.

Таким чином, проведені емпіричні дослідження дозволили дійти таких висновків: між рухом у вартісному та натуральному вираженні немає прямого зв'язку, наприклад, LIFO означає приховане збільшення вартісного виразу активів, при цьому можливе їх скорочення у натуральному виразі; методи LIFO і FIFO являють собою дві крайні межі, між якими лежить дійсне значення собівартості; сутність методів LIFO і FIFO полягає не в оцінці запасів (це побічний ефект), а у зіставленні поточних витрат на реалізовані протягом звітного періоду активи із одержаним виторгом; вибір облікового методу обумовлює фінансовий результат фірми; означені методи оцінки матеріальних активів притаманні системі періодичного обліку, яка для визначення рівня запасів на кінець року передбачає інвентаризацію; системи періодичного обліку запасів не потребують великого обсягу канцелярської роботи, через що є популярними у великих торговельних корпораціях;

головним недоліком системи періодичного обліку є відсутність детальної інформації про наявність матеріальних активів у кожний поточний момент; для ТНК, що функціонують в умовах різних облікових систем, доцільно застосовувати систему безперервного обліку запасів для уможливлення централізованого контролю за вкладенням фінансових коштів.

Висновки

В цілому для глобальних корпоративних структур інформаційний ресурс відіграє особливо важливу роль, що може бути визначено наступними чинниками:

- створення нових інформаційних потоків дозволяє збільшувати кількість необхідної для нормальної діяльності інформації, порівнювати її і приймати до відома лише релеванту;
- збільшення швидкості доставлення інформації про зміни оточуючого середовища дозволяє корпорації адекватно і оперативно на них реагувати, що дає змогу всім дочірнім підрозділам розвиватись відповідно до світових перетворень;
- на базі застосування масових та мережових засобів інформації ТНК здатна спрямовувати потрібний інформаційний потік у потрібному напрямі,

що дозволяє їй впливати на партнерів, споживачів чи контрагентів з метою формування дієвих господарських механізмів;

- інформаційний ресурс забезпечує швидкий зворотній зв'язок ТНК із середовищем, сприяє поглибленню транснаціоналізації у глобальному масштабі;
- інформаційні потоки, властиві конкретній компанії, досить різноманітні, однак переважна їх частина стосується безпосередньо системи бухгалтерського обліку та звітності;
- в умовах глобалізації інформаційного простору бухгалтерська звітність ТНК є, по суті, єдиним засобом комунікації, вірогідність якого достатньо висока і, відтак, стає найважливішим елементом інформаційного забезпечення менеджменту глобальних корпоративних структур, уможлиблює його ефективність і результативність;
- сучасні швидкозмінні інформаційно-комунікаційні технології змінюють парадигму корпоративного управління, вимагають від топ-менеджменту глобальних корпоративних структур розроблення нових методів та стратегій як інтернальної, так і екстернальної діяльності в умовах інформатизації суспільства, що у сукупності актуалізує подальші глибокі дослідження даної проблеми.

1. Клімушин П.С. Електронне урядування в інформаційному суспільстві: Монографія. / П.С. Клімушин, А.О. Серенко. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. – 312с.

2. Макарова М.В. Тенденції розвитку цифрової економіки: Монографія. / М.В. Макарова. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2004 р. – 236 с.; Ермошкин Н.Н. Информационные интернет-технологии в системе инструментов управления предприятиями: Автореферат дис. на соиск. учен. степ. к.э.н.: спец. 08.00.05/Московский гуманитарный университет. – М.: 2005. – 23 с.

3. Економічний аналіз: Навч. посібник / М.А.Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2001. – 540 с.

4. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.

5. Руденко Л.В. Облік і контроль в умовах трансформації до міжнародних стандартів: Монографія / Л.В. Руденко. – К: Вища школа, 1998. – 163 с.

6. Руденко Л.В. Управління потоками капіталів у сучасній бізнес-моделі функціонування транснаціональних корпорацій: Монографія / Л.В. Руденко. – К.: Кондор, 2004. – 480 с.; Руденко Л.В. Аналіз впливу діяльності спільних та багатонаціональних компаній на фінансово-інвестиційний ринок України / Л.В. Руденко. // Регіональні перспективи. – 2000. – №5(12). – С. 6-12; Руденко Л.В. Аналіз впливу інвестиційної діяльності ТНК на платіжний баланс приймаючої країни / Л.В. Руденко. // Економіка: проблеми теорії та практики. Міжвузівський збірник наукових праць. Випуск 13. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – С. 72-79.

7. Пашин С.Т. Функционирование транснациональных компаний, организационно-экономическое обеспечение /С.Т. Пашин. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2002. – 348 с.

8. Ляшенко В.И. Фондовые индексы и рейтинги. / В.И. Ляшенко. – Д.: Сталкер, 1998. – 320 с.

9. Ковалев В.В. Стандартизация бухгалтерского учета: международный аспект / В.В. Ковалев //Бухгалтерский учет. – 1997. – №11(а); Ковалев В.В. Финансовый учет и анализ: концептуальные основы / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и

статистика, 2004. – 720 с.; Belkaonu A.R. Accounting Theory, 3-rd ed. / A.R. Belkaonu – Academic Press Ltd, 1992. – 180 p.

10. Миддлтон Д. Бухгалтерский учет и принятие финансовых решений / Д. Миддлтон. /Пер. с англ. – Аудит, ЮНИТИ, 1997. – 610 с.; Мюллер Г. Учет: международная перспектива / Пер. с англ. / Мюллер Г., Бернон Х. и др. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 136 с.

11. Meigs R. Accounting: The Basis for Business Decisions. / R. Meigs, W. Meigs – 8 th. Ed. – N.Y.: International edition, 1990. – 1077 p.

12. Мюллер Г. Учет: международная перспектива / Пер. англ. / Мюллер Г., Бернон Х. и др. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 136 с.

13. Соколов Я.В. Бухгалтерский учет для руководителей / Я.В. Соколов, М.Л. Пятов. – М.: «Проспект», 2000. – 498 с.

14. Ковалев В.В. Стандартизация бухгалтерского учета: международный аспект / В.В.Ковалев //Бухгалтерский учет. – №11(а); Ковалев В.В. Финансовый учет и анализ: концептуальные основы / В.В.Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 720 с.

15. Карлин Т.П. Анализ финансовых отчетов (на основе GAAP): Учебник / Т.П. Карлин, А.Р. Макмин. – М.: ИНФРА, 1998. – 445 с.

16. Верига Ю.А. Облік і аудит резервів: українська практика та міжнародний досвід / Ю.А. Верига, Л.В. Руденко // Світ бухгалтерського обліку. – 1998. – №2(8). – С. 66-75.

17. Harrington D.R. Corporate Financial Analysis, 3-rd ed. / D.R. Harrington, B.D. Wilson. – Richard D. Irwin, Inc., 1989. – 580 p.

18. Caplan E. Cases in Management Accounting. Context and Behavior / E. Caplan, J. Champoux. – N.Y.: McGraw-Hill, 1978. – 412 p.

19. Гіл, Чарлз В.П. Міжнародний бізнес: Конкуренція на глобальному ринку / Гіл, Чарлз В.П. //Пер. з англ. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 856 с.

20. Блейк Дж. Европейский бухгалтерский учет. Справочник / Дж.Блейк, О.Амат. /Пер. с англ. – М.: Филінь, 1997. – 400 с.

21. Малькова Т.Н. Теория и практика международного бухгалтерского учета: Уч. пособие / Т.Н.Малькова. – СПб.: Издат. Дом «Бизнес-пресса», 2001. – 336 с.

22. Фінанси зарубіжних корпорацій: Навч. посібник / В.М. Суторміна, В.М. Федосов, Н.С. Рязанова: за ред. В.М. Федосова. – К.: Либідь, 1993. – 247 с.